

може да претставља само термиолошки интерес, израз споразум треба да укаже да се заснивање радног односа врши изјавом воље ослобођене економске принуде.

Др. Борислав Благоев

ЈЕДАН НОВ ПОКРЕТ У НАУЦИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

После Другог светског рата у науци кривичног права се развио нов покрет који једни називају школом друштвене одбране, а други новом друштвеном одбраном или покретом хуманистичке криминалне политике. Појава овог правца који поједине присталице означавају као револуцију у кривичном праву и прекретницу у његовој историји (1), док га противници сматрају као корак унатраг у криминалној политици за најмање стопедесет година и као опасну утопију, чије би остварење било први корак за самоубиство правне државе (2), изазвала је велике расправе, дискусије и узнемиреност међу правницима целог света (3). Ово утолико више што ни међу самим присталицама нове друштвене одбране не постоји јединствено схватање у погледу садржине и обима исте, као ни међу њеним противницима у погледу замерки које јој постављају.

Без обзира на све то, нема сумње да ће овај покрет, који је нашао на велики одјек и пријем, по своме учењу одиграти значајну улогу у даљем развоју кривичног права. Услед овога као и због релативно недовољног познавања учења друштвене одбране од стране наше јавности, као и примедби које му се постављају, потребно је да се исти мало ближе прикажу и оцене, како би се могао заузети један одређени став.

1. — Покрет друштвене одбране уствари води своје порекло и вуче свој корен још од италијанске позитивне школе у кривичном праву (4). Међутим, поједине његове идеје, као заштита друштва од кривичних дела и поправљање деликвената налазе се још код Платона, затим у старом кинеском праву (стављање осуђеника да седи на „лепом камену“ надајући се да ће се он поправити под утицајем симетрије ивица камена, хармоничне слике природних закона) и у муслиманском праву (примена васпитних мера према малолетним извршиоцима кривичних дела). У Средњем веку су предузимане биле нарочите мере против извесних опасних лица, као скитница, особа неуредног живота, душевно болесних и др., док су у канонском праву, поред сурових, нашле своје место и поправне казне *poena medicinalis*). Са хуманизмом и у доба буђења XVIII века развија се покрет

(1) J. Graven: Droit pénal et défense sociale, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“, 1955, H. 1, S. 20.

(2) E. Frey: Strafrecht oder Sociale Verteidigung, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“, 1953, H. 4, S. 419, 422.

(3) A. Besson: A propos de la défense sociale nouvelle, „Revue internationale de droit pénal“, 1954, N. 3—4, p. 322.

(4) О пореклу покрета друштвене одбране и развоју његових идеја, в. М. Ancel: La défense sociale nouvelle (Un mouvement de Politique criminelle humaniste), Paris, 1954, p. 39—56.

против нехуманог поступања са затвореницима, против смртне и су-рових казни, као и њихове замене казнама лишења слободе, које би водиле поправљању злочинаца, у чему су се нарочито истицали Бекарија, Монтескје и Џон Ховард. Међутим са победом Француске револуције идеје друштвене одбране нису наишле на неки шири пријем услед учења класичне школе која је тада владала у кривичном праву, а нарочито услед строге примене начела легалитета кривичних дела и казне. На ово је затим деловало схватање казне као одмазде за кривично дело извршено под утицајем слободне воље (индетерминизам), као и неузимање у обзир кривчеве личности приликом одмеравања казне. Са појавом антрополошке и позитивне школе које означавају револуцију у кривичном праву, стање се мења у прилог све већег јачања идеја друштвене одбране, а нарочито њихове научне и систематске обраде. Полазећи од детерминистичких позиција односно биолошко-социјалне условљености криминалитета, ове су школе повеле оштру борбу против кривичног права и казне заснованих на концепцијама класичне школе. Оне су истицале да се ефикаснија заштита друштва против учиниоца кривичних дела, а нарочито опасних криминалаца и душевно болесних о којима се дотада није много водило рачуна, може остварити једино извесним превентивним средствима (мерама сигурности), а не репресивним мерама односно казнама. Затим су идеје одбране друштва од кривичних дела наишле на пријем и даљу научну обраду од стране социолошке школе и Међународног удружења за кривично право, а нарочито Адолфа Пренса, који се сматра за „првог пропагатора и најпотпунијег интерпретатора ове прве доктрине“ (5).

После огорчене борбе и дугих полемика које су се годинама водиле између присталица класичне и поменутих школа, међу овима је најзад дошло до ублажавања опречних схватања и извесног помирења, тако да је настала једна компромисна неокласична (еклектичка) школа у кривичном праву. Ова школа, полазећи од релативног индетерминизма, поред казне усваја и мере сигурности (безбедности) ради борбе са криминалитетом, па су на њеном учењу засновани углавном сви кривични законици у свету донети у времену између Првог и Другог светског рата. Наведени компромис се нарочито изразио на Првом међународном конгресу за кривично право одржаном 1926 у Брислу, на коме је усвојен дуалитет кривичних санкција и тиме призната могућност коезистенције казне и мере безбедности, на шта се сагласио и сам Фери, оснивач позитивне школе (6).

Међутим са овим компромисом и концепцијама неокласичне школе многи нису били задовољни, а нарочито присталице позитивне школе, па је после Другог светског рата италијански адвокат Филипо Граматика основао 1945 у Ђенови Међународни центар за проучавање друштвене одбране и дао иницијативу за сазивање првог међународног конгреса присталица друштвене одбране који је

(5) M. Ancel: op. cit. p. 64.

(6) Dr. Bogdan Žlatarić: Nove tendence u suvremenoj nauci krivičnog prava, „Naša zakonitost“, 1954, br. 4, s. 201.

одржан 1947 у Сан Рему. Овај покрет почео се брзо да шири, нарочито у романским земљама Европе и Латинске Америке, у којима се налазе дубоки корени Ломброзовог и Феријевог учења и које се лакше одушевљавају новим идејама од англосаксонских земаља. Он је наишао на особит одзив код француских, белгиских, швајцарских и нордиских правника међународног угледа, као што су Ансел, Гравен, Хурвиц, Штрал и др. Поред правника у њему се окупио и велики број научних радника из области психијатрије, судске медицине, психологије и социологије. Утицај овога покрета се осетио и на међународном плану, јер су Уједињене нације 1948 донеле одлуку да на међународном пољу предузму активност за сузбијање криминалитета и поступање са преступницима, па су у оквиру Секретаријата основале посебну секцију која се назива *Section de défense sociale*. Како је сам покрет почео добијати све шире размере, на Другом међународном конгресу друштвене одбране у Лијежу 1949 основано је Међународно удружење друштвене одбране (*Société internationale de défense sociale*) за чијег је председника изабран Ф. Граматика који се на том положају и данас налази. За овим су следовали Трећи међународни конгрес друштвене одбране 1954 у Анверсу и Четврти 1956 у Милану док ће се ове године одржати Пети конгрес у Штокхолму.

2. — Као што је поменуто, међу присталицама друштвене одбране не постоји јединствено схватање у погледу садржине и обима овога покрета, услед чега исти није могуће лако и у потпуности приказати. Једни, као Ф. Граматика, Де Винченгиис, секретар часописа друштвене одбране (*Rivista di Difesa Sociale*) и др. који претстављају „ђеновску грану“ покрета (7), заузимају екстремно схватање, док други, као француски правници који образују „париску грану“ покрета на челу са М. Анселом, затим белгиски, швајцарски и нордиски правници, дају основној концепцији друштвене одбране умеренији и реалистичнији тон. Услед овога је утицај Ф. Граматике и других екстремиста све више слабио уколико је сам покрет добијао шире међународне размере (8). Зато, да не би дошло до расцепа, на Трећем конгресу у Анверсу је донет званичан „минималан програм“, који је као обавезан усвојен од стране свих присталица друштвене одбране. Ван овога програма је остављено свакоме на слободу да заступа другачије ставове у погледу појединих питања, али се то сматра као његов лични став и без обавеза за само друштво. Полазећи од поменутог програма и оног што је углавном заједничко међу присталицама друштвене одбране, основне идеје овога покрета (9) биле би

(7) О овоме називу в. G. Levasseur: *Sociologie criminelle et défense sociale*, „Revue de science criminelle et de droit pénal comparé“, 1957, N. 2, s. 310.

(8) Јово Црногорчевић: Четврти међународни конгрес друштвене одбране у Милану, „Архив“, 1956, бр. 3, с. 407.

(9) Основне идеје покрета друштвене одбране које су наведене, изражене су у радовима: M. Ancel: *La défense sociale nouvelle*, s. 7—178; M. Ancel: *Les droits de l'homme et la défense sociale*, „Revue int. de droit pénal“ 1950, N. 2, с. 179—188; M. Ancel: *Une définition de la Défense Sociale?*, „Revue de science criminelle et de droit pénal comparé“, 1956, N. 3, с. 447—452; H. Poupet: *La probation des délinquants adultes en France*, Paris, 1956, с. 1—23; P. Nuvolone: *Le principe de la légalité et les principes de la défense sociale*, „Revue de science criminelle et de droit pénal comparé“, 1956, N. 2, с. 231—242; J. Graven: *op. cit.*, с. 1—33; G. Levasseur: *op. cit.*, с. 301—318; A. Besson: *op. cit.*, с. 321—328; др. Богдан Златарић, *op. cit.*, с. 199—205.

следеће: У свету се вршење кривичних дела налази у сталном порасту, па се услед овога као најважнији задатак друштва појављује систематска и на научној основи организована борба против криминалитета, која досада није ефикасно и са успехом спроведена. Зато у поменутој борби друштво треба да прибегне различитим средствима акције, како пределиктним односно пре извршења кривичног дела, тако и постделиктним тј. после учињеног дела, пошто се основни задатак кривичног права састоји у заштити (одбрани) друштва од криминалитета и обезбеђењу појединаца од ризика да падну или се поврате у исти. Услед тога се ова борба и одбрана друштва од криминалитете не схвата више пасивно као раније, већ активно у смислу широке друштвене активности у којој се главно тежиште ставља на самог учиниоца кривичног дела у правцу његовог поправљања и његове ресоцијализације. Да би се све то постигло потребно је да се остваре два услова. На првом месту треба да се према сваком учиниоцу кривичног дела изабере и примени најпогодније поступање (*traitement*) које би га најбрже довело до његове ресоцијализације. Ради тога је неопходно потребно дубље познавање човека и разлога зашто је учинио кривично дело, што захтева одговарајућу улогу стручњака и промену саме процедуре. На другом месту је потребно да друштво пружи помоћ учиниоцу дела да се овај што пре поправи, да му се поврати осећај људског достојанства и смисао за поштен и користан живот и рад у људском друштву, а не да му се казнама наноси зло и понижење за његово дело. При свему овоме је нужно да се осигура поштовање личне слободе као и поштовање личности човека и његовог достојанства.

Примена кривичних санкција на учиниоца кривичног дела се према присталицама друштвене одбране појављује као вршење социјалне терапије, која је управљена на преваспитање и прилагођавање деликвента друштву, а не на вршење одмазде и наношења зла овоме за учињено дело. Они се залажу за увођење једног јединственог система реакције против криминалитета, који би се са своје стране делио даље у читав низ различитих мера, како би се пружила могућност суду да за сваки случај изабере и примени ону меру која најбоље одговара учиниоцу дела ради постизања означене сврхе. Услед тога су присталице друштвене одбране против дуалитета кривичних санкција, казне и мере безбедности који данас постоји у кривичном законодавству.

Једном речју, суштина целог покрета друштвене одбране и по њему ефикасна одбрана друштва од вршења кривичних дела се састоји не у репресији већ у превенцији криминалитета и то путем специјализираног поступања према учиниоцу кривичног дела, његовог поправљања и његове ресоцијализације. Према томе, будуће кривично право треба да добије лик садашњег кривичног права за малолетнике. С обзиром на овакво схватање, присталице друштвене одбране захтевају да се изврше одговарајуће и потребне измене у кривичном праву, процедури и законодавству.

Што се тиче саме теорије кривичног права, они сматрају да је њен задатак чисто практичне природе и да услед тога ова треба да се заснива на реалним чињеницама, основаним на науци а не на метафизичким поставкама, као што су слобода воље или појмови урачуњливости и виности. Ови појмови према познатом шведском психијатру Кингбергу „потичу од теолошког и метафизичког духа, који смо наследили од генерација које су живјеле у увјетима потпуно другачијим од наших и које нису посједовале оно познавање човјека и друштва које модерна наука ставља на наше расположење“ (10).

Ово би углавном и у најкраћим потезима било заједничко схватање и учење присталица друштвене одбране. Међутим, приказ истога не би био потпун, ако се у краћим потезима не прикаже екстремно схватање Ф. Граматике, као „ђеновске гране“ и нешто умјереније учење М. Ансела као „париске гране“ овога покрета.

Ф. Граматика је још у „програму“ Међународног центра за проучавање друштвене одбране објављеног 1947 истакао да је у светлости законске и друштвене стварности очевидно да се у кривичном праву конкретизовано право државе на кажњавање, појавило као превазиђено становиште и доказало као безуспешно. Казна не само да није искоренила антисоцијалне појаве, већ је штавише можда и поштрила (11). Нешто доцније, 1950, у своме чланку „Три тачке друштвене одбране“ он је навео:

„Кривично право треба да буде замењено превентивним системом, васпитним и преваспитним мерама.

„Појам антисоцијалитета треба да замени традиционални појам кривичног дела.

„Улога државе не може да се ограничи само на заштиту добара. Држава треба да побољша „човечји квалитет“ бића који је образују.

„Овакви принципи захтевају радикалну реформу права и процедуре. Не треба више једна казна за сваки деликт, већ једна мера за сваку особу“ (12).

Према Марк Анселу, једном од најистакнутијих теоретичара овога покрета, који је објавио опширну студију о друштвеној одбрани, са чијим се схватањима углавном слажу већина француских,

(10) Dr. Bogdan Zlatarić: *op. cit.*, 1. 204. Према Кингбергу у погледу критеријума за утврђивање неурачуњливости, а наиме да учинилац није могао да схвати значај свога дела, може се рећи на основу психијатриског искуства да не постоји такво непознавање моралних вредности осим неких типова душевних болести (на пример, ониризам, обнубилација, стање крајне деменције) и највишег степена слабости. Међутим, по овом критеријуму већина учиниоца кривичних дела који су ненормални и душевно болесни били би кажњени, што би имало страшних последица не само за ове учиниоце већ и за само друштво које би тиме било слабије заштићено од тако опасних лица. У погледу друге алтернативе као критеријума за утврђивање неурачуњливости, а наиме да учинилац није могао управљати својим поступцима, Кингберг наводи: „Ако се тврди, кад један човек учини неко дело, да је он имао способност да контролира управо то дјело онда је та тврдња лишена сваког смисла, јер то што дјелује и реагира, то је организам у цијелини и не постоји унутар организма „духовна снага“, посебна и независна од организма која би могла управљати нашим реакцијама, будући да су ове продукат свих биопсихичких снага, које дјелују у организму у часу дјела.“ В. dr. Bogdan Zlatarić, *op. cit.*, s. 204—205.

(11) Programma — Centro internazionale di studi di difesa sociale, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“, 1947, H. 2, S. 250.

(12) Податак код Е. Frey-a, *op. cit.*, S. 408.

белгиских, швајцарских, нордских и др. правника, основне идеје поменутог покрета су: (1) Друштвена одбрана поставља општу концепцију кривичног права не у кажњавању кривичног дела и његовом санкционисању казном, већ у заштити друштва против криминалних поступака. У овом погледу она потсећа на побуну позитивиста против класичног кривичног права. (2) Ову друштвену заштиту друштвена одбрана хоће да оствари сасвим природно преко једног скупа мера уопште ванказненог карактера у строгом смислу речи, које су усмерене да неутралишу деликвентна било елиминисањем или одвајањем, било применом куративних или васпитних метода. (3) Друштвена одбрана настоји да спроведе криминалну политику која природно даје место индивидуалној превенцији над колективном превенцијом и која се труди да осигура, према правилном обрасцу Организације Уједињених нација, превенцију од злочина и поступање са деликвентима. Ова разумна криминална политика према томе теже ка једној систематској акцији ресоцијализације. (4) Ова акција ресоцијализације може се само развити сталним увећањем хуманизације новог кривичног права која треба да апелује на све снаге човека, да му врати поверење у самог себе и да му поврати смисао за човечје вредности. (5) Ова хуманизација кривичног права и кривичног процеса неће бити само последица неког хуманог и сентименталног покрета, већ ће се напротив ослањати што је могуће темељније на научно познавање кривичног дела и личности деликвента (13).

3. — У погледу природе и карактера покрета друштвене одбране такође не постоји јединствено схватање не само међу његовим присталицама већ и међу осталим правницима. Док једни сматрају да је друштвена одбрана уствари „савремена форма италијанског позитивизма“ (14) а други да је то нова школа у кривичном праву и то „школа друштвене одбране“ (15), дотле трећи налазе да је она израз једне политичке филозофије по којој се односи појединца и друштва уређују у друштвеној срећи (16). Међутим, према М. Анселу, друштвена одбрана није школа јер она не жели да наметне нову догматику ни да замени једном доктрином све друге теорије кривичног права. Друштвена одбрана је по њему уствари један покрет криминалне политике (17), који се састоји у постављању основа и давању правца научној борби против криминалитета и акције потпуне заштите друштва посредством поштовања и заштите човека. Отуда је друштвена одбрана покрет по карактеру специфично нерепресиван, потпуно оријентисан на поступак према деликвенту који чини део опште акције заштите друштва и материјализује борбу против криминалитета. Овај се поступак састоји у поштовању људског достојанства и у бризи да се поврате друштву они које би друштвено реаговање

(13) M. Ancel: *La défense sociale nouvelle*, p. 35—36.

(14) F. Clerc у своме приказу књиге *La défense sociale nouvelle*, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“ 1954, H. 4, S. 537.

(15) P. Nuvolone: *IV Congrès international de défense sociale, Aspects juridiques (dol)*, Milan, 1956, p. 62.

(16) Тако De Vincentiis према М. Ancel-у: *La défense sociale nouvelle*, p. 32.

(17) Исто тако и по H. Poupet: *op. cit.*, p. 12.

сустигло, пошто је крајни циљ друштвене одбране ресоцијализација односно повраћај учиниоца дела у слободан и савестан друштвени живот. Једном речи, друштвена одбрана је покрет хуманистичке криминалне политике, како је то М. Ансел у поднаслову свога дела о друштвеној одбрани означио. Овде би требало још додати да покрет друштвене одбране, према М. Анселу, широко прелази правне и задире у социјалне оквире, наслањајући се на политичку филозофију која се може назвати социјалним индивидуализмом и која се утапа у ток мисли хришћанске традиције, инспиришући се милосрђем и искупљењем (18).

Да би се дошло до правилније оцене природе и карактера друштвене одбране као и њеног односа према ранијим схватањима (учењима, школама) у кривичном праву, треба имати још у виду да овај покрет има извесних додирних тачака са италијанском позитивном школом. Поменути покрет се уствари родио са овом школом и претставља посредну последицу „позитивистичке доктрине“ или, боље речено, теорија друштвене одбране је била могућа да се изрази и уреди само после „позитивистичке побуне“ (19). Па ипак, према М. Анселу, ово не значи да се друштвена одбрана треба да помеша са „позитивистичком доктрином“, нити да се она уметне у теорију „позитивизма“, јер друштвена одбрана одлучно одбија њен детерминизам, пошто не прима ни биолошки фатализам Ломброзов ни социјалне потребе по Ферију. Полазећи претежно од био-социјалне условљености криминалитета, друштвена одбрана иде даље од овога и сматра да кад особа која учини кривично дело није господар над својим актима, поступак ресоцијализације треба да настоји пре свега да човека учини господарем над самим собом. На овај се начин рестаурирају појмови о слободи воље и одговорности и уводи читав низ моралних вредности, настојећи тиме да се развије идеја о дужностима човека према друштву и обавезама друштва према појединцима, а нарочито поштовање човечје личности, људског достојанства, слободе и права човека, од чега у крајњој линији зависи поступак ресоцијализације (20).

Данашња или нова друштвена одбрана има извесне сличности и са доктрином коју су у своје време заступали А. Пренс, социолошка школа и Међународно удружење за кривично право. Међутим, она се од ове раније доктрине, као пасивне и неефикасне, разликује у томе што је сада више активна, позитивна и делотворна (21). По-

(18) М. Ancel: *La défense sociale nouvelle*, p. 14, 33, 36, 100, 106, 132, 150, 154, 164

(19) Тако М. Ancel: *op. cit.* p. 57, 60. Ознака италијанске позитивне школе у кривичном праву од стране М. Ансела и још неких аутора са „позитивизмом“ и њених присталица са „позитивистима“, не изгледа довољно оправдана, пошто поменути школа нема толико тесне везе са филозофским правцем Огиста Конта нити се са овим може да меша. Поменутој школи у кривичном праву је њен оснивач Е. Фери дао име „*La scuola positiva*“, дакле позитивна а не позитивистичка школа, због њене позитивне методе односно примене експерименталног метода, тзв. Галилејског метода, на проучавање криминалитета (Е. Ferri: *La sociologie criminelle*, Paris, 1905, p. 10), па је услед тога потребно ову школу тако и називати, да не би долазило до неке забуне.

(20) М. Ancel: *op. cit.*, p. 100—106.

(21) М. Ancel: *op. cit.*, p. 106—110.

њој сада не треба чекати да се кривично дело изврши, па тек онда и после дела (*post delictum*) да се примене мере друштвене одбране, већ се против опасности од антисоцијалних манифестација има да предузму потребне мере заштите и пре него само дело буде учињено, — што значи да се предвиђа примена ових мера и *ante delictum*.

Највећа разлика и противност постоји између друштвене одбране, класичне и неокласичне школе у кривичном праву. Док поменуте школе полазе од казне као основне санкције против криминалитета, која у себи поред других циљева (као поправке, васпитног утицаја на остале грађане) садржи и одмазду за учињено дело, па се изриче само после извршеног дела и због овога, дотле, по друштвеној одбрани, казни у овом смислу уопште нема места, већ само извесним мерама заштите прилагођеним према личности сваког учиниоца ради његове успешније ресоцијализације. Отуда се наместо репресије у кривичном праву има да примени само превенција и то специјална која се може предузети чак и у извесним пределиктним стањима.

Услед овако супротних погледа о основним питањима, данас се поново, као почетком XX века, говори о „кризи кривичног права“, о „кризи репресије“, о „кризи кривичног правосуђа“, заснованих у главном на учењима класичне и нарочито неокласичне школе Ова „криза“ према схватању присталица друштвене одбране уствари није ништа друго до недовољност казне у борби против криминалитета и неспособност класичног (ретрибутивног) кривичног права да реши проблем криминалитета својим апстрактним и чисто правним шемама, пошто је то један реалан проблем који прелази границе домашаја закона и кривичног права. Отуда је по њима основни задатак друштвене одбране да укаже на ову неприлагодљивост правних установа једном феномену, који ће савремени развој наука о човеку омогућити да се убудуће обухвати у целој његовој сложености. Друштвена одбрана се отуда може да схвати и објасни само кроз реакцију према класичном, ретрибутивном кривичном праву, које се заснивало веома дуго на непознавању човечје стварности (22).

Према изложеном, оцена друштвене одбране од стране Марк Ансела као покрета хуманистичке криминалне политике, може да се сматра као најправилнија с обзиром на учење овога покрета и његов став према основним кривичноправним проблемима и правцима (школама), иако се на први поглед према пореклу и сличности овога учења са италијанском позитивном школом може да сматра као „савремена форма италијанског позитивизма“, или, још боље речено, као неопозитивна школа. Треба подвући да оно што нарочито карактерише нову друштвену одбрану је то да она широко прелази узане оквире кривичног права и можда чак општи оквир борбе против криминалитета и задира у опште друштвене проблеме (23), наслањајући се на идеалистички филозофски правац који се одликује хуманистичким идејама. Услед овога друштвена одбрана није само правни већ је и социјални покрет.

(22) M. Ancel: op. cit., p. 100.

(23) M. Ancel: Les droits de l'homme et la défense sociale, p. 187—188.

4. — Наведено учење друштвене одбране изазвало је узнемиреност и оштру реакцију правника целог света, свих школа и праваца, а нарочито неокласичне школе. Према исцрпности и аргументацији навода против друштвене одбране нарочито се истиче познати швајцарски правник Е. Фреј (*E. Frey*), који између осталог наводи: Стављањем кривца а не кривичног дела у средиште кривичног права, друштвена одбрана настоји уствари да изведе реформу кривичног права која би се састојала у томе што би се ово заснивало на тзв. чистом принципу учиниоца (*Täterprinzips*) односно на типизацији деликвената, а не на типизацији деликата, као што је то до сада био случај (*Täterstrafrecht* на место *Tatstrafrecht*) (24). Кривично дело би у овом случају било само прост симптом „друштвене опасности“, а једини задатак тог псеудокривичног права састојао би се у борби против ове социјалне опасности. Услед тога, на место казне као санкције за учињено дело, требало би да се уведе један чисто превентиван, искључиво према личности деликвента диференциран систем мера. Прелаз на кривично право засновано на учиниоцу води укидању сваког односа између кривичног дела и санкције, пошто кривично дело не би било више правна претпоставка ове, већ само један од фактора који би давао право држави на примену извесних мера против „друштвено опасних особа“. Законодавац би у општем делу таквог кривичног законика навео известан каталог допуштених мера, док би надлежна власт за суђење и то „колегиум друштвене одбране“ састављен од разних специјалиста, а не суд, могла по своме нахођењу да одлучи коју меру у поједином случају треба да примени као погодну према личности учиниоца. Посебни део таквог законика садржао би само законски опис појединих чињеничких стања која се могу употребити као указатељи друштвене опасности њиховог учиниоца, уколико би уопште постојала потреба и смисао за постојање овог дела законика, пошто би за сва чињеничка стања теоретски долазиле у обзир исте санкције (25).

Други корак који би из овога следовао био би напуштање основног принципа важећег кривичног права: *nullum crimen, nulla poena sine lege*, који претставља темељ постојећег правног поретка у правној држави. Посебни део таквог псеудокривичног законика најзад би се збио у једно кратко правило: против друштвено опасних особа се одређују целисходне мере. Тиме би свакако престало право на постојање кривичног законика, а на његово место би дошао један „Основни закон друштвене одбране“ у коме би у грубим описима биле уређене могуће мере против друштвено опасних особа, организација власти и поступак. По себи се разуме да би са крајем кривичног законика настао и крај кривичног процеса и организације кривичноправних власти. Уосталом, потпуно укидање материјалног

(24) E. Frey: *op. cit.*, p. 405—440, а нарочито p. 408—426.

(25) Према нашем познатом аутору С. Франку, истицање учиниоца као основног појма кривичног права може нужно утицати на структуру кривичних законика, јер поједини њихови прописи не би више значили описе кажњивих дела, већ би конзеквентно морали бити описи типова злочинаца, пошто би се онда „радило о типизирању људи, а не више о типизирању кривичних дела“, S. Frank: *Teorija kaznenog prava*, Zagreb, 1955, s. 30.

и формалног кривичног права отворено захтевају екстремне присталице новог правца.

Напуштање основног начела законитости кривичног дела и казне и замена чврсто и тачно описаних бића кривичних дела општом клаузулом друштвене опасности, означавао би у криминалној политици један корак унатраг за најмање стопедесет година због тога што није могуће тачно описивање „друштвене опасности“ па би се ова тумачила према чисто практичним потребама и обзирима целисходности. Отуда кодекс друштвене одбране не би могао да буде *Magna charta* грађана према неограниченој државној власти, јер појам друштвене опасности скрива у себи све опасности једног безграничног етатизма, пошто је у систему друштвене одбране корак од тзв. друштвене опасности до тзв. државне опасности веома мали. Зато није без разлога у националсоцијалистичком поретку начело легалитета кривичних дела било замењено „здравим осећањем народа“, што је довело до хаотичног стања у немачком правосуђу. Исто тако није без разлога ово начело у појединим недемократским земљама напуштено или јако разводњено (26). Пошто не постоји никаква гаранција да појам друштвене опасности не буде политички злоупотребљен, Е. Фреј подвлачи да је замена постојећег кривичног права и казне системом и мерама друштвене одбране једна опасна утопија; њено остварење би био први корак за самоубиство правне државе (27). Зато у борби против кривичних дела и њихових социјалних и друштвених основа, лична права човека треба да остану непрелазна баријера државног мешања. Основно начело легалитета кривичних дела и казне на коме је изграђено данашње кривично право претставља једну најважнију гаранцију личне слободе. Држави се може признати само право на кривичноправно мешање у оквиру тачно одређене и ограничене надлежности у кривичном законнику, али никако једно неограничено овлашћење на васпитање и поправљање грађана. „Поправљање људског квалитета“ како то захтева друштвена одбрана, — није задатак државе.

Као практична последица замене кривичног законика кодексом друштвене одбране, наводи се даље, било би напуштање генералне превенције која се састоји у предочавању потенцијалним деликвентима шта их очекује ако учине повреду одређених правних добара заштићених санкцијом. Ово би довело до потпуног хаоса у правном поретку, јер угрожење казном служи регулисању уредних односа у једној држави и појављује се као основ заштите правних добара.

(26) Поред Е. Фреја овај аргумент против друштвене одбране истиче и М. Waiblinger: *Wünschbarkeit einer Revision?* „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“ 1954, Fasc. spec., S. 429. Исто тако према С. Франку уколико би централни објект кривичног права био учинилац а не кривично дело, морало би се начело легалитета, одређеност дела у закону напустити и у закону би се морали описивати поједини типови злочинаца. „Описивање тих типова далеко би, с обзиром на своју прецизност и одређеност, заостајало иза описа дјела. Због тога би засада већ из политичких разлога било немогуће поставити учиниоца у средиште казног права. [...] Како типизирање учиниоца претставља још увијек неријешен проблем, казно право, које рачуна само с учиниоцем, представљало би знатан ризик и знатно угрожавање сигурности грађана“.

S. Frank: *op. cit.*, s. 42, 43.

(27) Е. Frey: *op. cit.*, p. 422.

Сем тога, оно служи као неопходна претпоставка и саме специјалне превенције, јер за највећи број случајева чини ову превенцију непотребном, пошто се услед страха од казне огромна већина људи уздржава од вршења кривичних дела:

Затим се друштвеној одбрани приговара да не одговара реалности тврдња да је сваки деликт „израз друштвене опасности свога творца“, и да по правилу „опасном деликтном стању“ претходи „опасно пределиктно стање“. Код једног великог броја учинилаца кривичних дела (отприлике 75—80%) уопште се не поставља проблем поправљања, јер њихово дело није симптом друштвене опасности, већ производ једног стања за чије се понављање не треба бојати према искуству из живота. Одређивање санкције овде служи у првом реду очувању правног поретка. Међутим, према друштвеној одбрани ориентисаној искључиво према принципу специјалне превенције, у таквим приликама, осим најтежих случајева није потребно изрицање санкције ради поправљања. На овај начин би заштита од криминалитета била знатно ослабљена (28). Примени санкције ради њеног превентивног дејства у будућности имало би места највише на 20—25% свих деликвената.

Најзад, против друштвене одбране наводи се да криминологија, а пре свега криминална биологија данас још није сасвим у стању да пружи судији са приближном поузданошћу основу за одређивање појединих мера друштвене одбране на разне друштвено опасне типове учинилаца (29).

Против учења друштвене одбране, а нарочито у погледу укидања казне и замене ове системом мера социјалне одбране, дошло је до напада односно до „офанзивног заокрета“ (М. Ансел) од стране неокласицизма на VI Међународном конгресу за кривично право у Риму 1953, на коме је, поводом проблема унификације казни и мера сигурности од стране појединих правника светског угледа, заступано мишљење о потреби даљег одржавања дуалитета кривичних санкција, казне и мере безбедности (30). У генералном реферату по овом питању је подвучено, да се савремено кривично право не одликује тенденцијом за тоталним укидањем казне, већ жељом да се прошире категорије лица на које је, уместо казне, корисније да се примене извесне ефикасније мере ради њиховог преваспитања, које би биле боље подешене за спречавање рецидива. Услед тога, неопходно је

(28) Према С. Франку, код казног права које рачуна само са учиниоцем „заштита од злочинства била би ослабљена јер злочинце који су учинили у закону описано дјело, требало би рјешавати казне, уколико учињено дјело није симптоматично за њихов криминални тип“, S. Frank: *op. cit.*, s. 44.

(29) Према С. Франку биологија односно антропологија не даје потребан сулстрат кажњавања, јер биолошки човек није социјални човек. Сем тога криминална типологија се налази у стадију покушаја, па би суђење по типовима учинилаца значило опасност за сигурност грађана. Ово тим пре, што није могуће утврдити прецизне типове људи, пошто су типови апстракције које не постоје, а поготово је врло сумњиво да ли постоје нарочити криминални типови. „Постоје само социјални типови, али посебни социјални криминални тип не постоји, јер у данашњим сложеним социјалним приликама сваки човек је потенцијалан криминалац, ако не од данас, а оно од сутра“, S. Frank: *op. cit.*, s. 42—43.

(30) W. Sauer: *Le problème de l'unification des peines et des mesures de sûreté*, „*Revue internationale de droit pénal*“, 1953, N. 1—2, p. 619.

да казна и даље остане као застрашење у погледу свакога ако учини неки деликт. Може се покушати да се њено извршење хуманизује, али не треба саветовати да она пређе у милосрђе које би довело до ишчезавања сваког застрашења (31). Затим, проф. Т. Живановић сматра да противници казне губе из вида специфичне циљеве казне који у односу на циљеве мера безбедности чине казну потребном. Специфични циљеви казне су по њему не само застрашење и морална опомена, већ и сама одмазда. Одмазда није освета, јер је њена суштина на првом месту у прибављању задовољења жртви, а преко исте њеним родитељима и пријатељима, затим друштву — држави и свима онима који живе под њеним правним поретком, што значи да је у крајњој линији циљ кривичних санкција заштита друштва — државе од криминалитета, у спречавању освете, дакле нових повреда и нових деликвената. Поред наведених, казна има и два неспецифична циља: поправку и лечење који не могу да буду потпуно остварени казном услед њених специфичних циљева, па су зато додати мерама безбедности као њихови специфични циљеви, да би се на тај начин употпунила борба против криминалитета. Према томе, потребно је да казне и мере безбедности коегзистирају у арсеналу одбранбених мера против криминалитета, јер једне без других не могу да испуне своју мисију на коју су одређене свака према својој специфичној материји (32).

5. — На изнете приговоре а нарочито на излагање Е. Фреја, присталице друштвене одбране, Ж. Гравен и М. Ансел, навели су између осталог: да су сви напади на друштвену одбрану неосновани, јер би они били први који би одбацили један систем ако би овај негирао сваку етичку вредност, свако правно резонување, сваку идеју генералне превенције, као и сваку чисто судску интервенцију у области кривичног права. По њима су Е. Фреј и остали критичари упутили своје замерке на друштвену одбрану поглавито због тога што су искључиво имали у виду неколико реченица и предлога Ф. Граматике и његовог сарадника Де Винченгиаса, који претстављају само њихов лични став и екстреме а не праву доктрину друштвене одбране која је примљена од свих присталица. Уствари, доктрина нове друштвене одбране коју заступа већина присталица и која је изложена у делу М. Ансела, сасвим је другачија од оне коју изражавају они који њоме воде и управљају. Према томе, није тачно да нова друштвена одбрана помишља на укидање целокупног кривичног права и целокупног појма деликта. Напротив, пошто изведе „дејуридицизацију“ извесних схватања односно очисти кривично право од сваког правног априоризма и метафизике, она хоће да одржи чврсто систем легалитета који би садржавао у исто време поштовање правила *nulla poena sine lege*, процедуру организовану по закону и редовну интервенцију кривичног судије. Оваква криминална политика не би чак одбацивала *a priori* ни казну као средство освоје акције,

(31) F. Grispigni: Le problème de l'unification des peines et des mesures de sûreté, „Revue int. de droit pénal”, 1953, N. 3, p. 176.

(32) Dr. T. Zivanotić: Le problème de l'unification des peines et des mesures de sûreté, „Revue int. de droit pénal”, 1954, N. 1—2, pp. 114—115.

иако казна сутра неће више имати оно место које је имала раније или га још има данас. У прилог ових тврдњи служи чињеница да на III конгресу друштвене одбране 1954 у Анверсу већина предлога и теза није никако ишла на рушење кривичног права, појмова одговорности и санкције, на укидање правог суђења деликвентима и на напуштања легитимних права појединаца према држави. Услед тога, наведене присталице друштвене одбране негирају да њена доктрина може довести до права заснованог на појму учиниоца које би потпуно укинуло сам појам кривичног права. Исто тако они одбијају све концепције које би се састојале у укидању кривичног законика или бар његовог посебног дела уз задржавање само кратког општег дела, у коме би биле изложене разне мере које се имају применити на лица код којих се констатује постојање опасности за друштво. Сем тога, они оспоравају да би узимање у обзир биолошког или социолошког појма злочина водило до потпуног мешања државе у погледу личности учиниоца. Затим примећују да је истицање генералне превенције у погледу казне било веома много претеривано, јер свако зна да се рецидивиста, скитница, крадљивац, беспосличар, алкохоличар, па чак и остали деликвенти далеко више плаше мера интернирања, одвајања, васпитања или поправљања које би трајале за једно релативно неодређено време, него класичне казне затвора која је без икаквог дејства на њих.

Међутим, поменуте присталице друштвене одбране не крију да нова доктрина садржи извесне тенденције, од којих неке треба сматрати као једино подесне за учиниоца кривичног дела, као и то да она жели да се у законским системима који су данас у важности изазове извештан плодан ток реформи, пошто су у њима прописи о деликту и деликвенту у супротности са јасним реализмом који тражи нова друштвена одбрана. По њима, друштвена одбрана жели да унапреди криминалну политику која не би имала репресиван карактер као што је то било досад, и која би била оријентисана у смислу друштвене борбе против злочина посредством ефикасне акције ресоцијализације деликвената. У таквој рационалној концепцији криминалне политике кривично право би се појављивало само као један од елемената или као један од најважнијих инструмената ове политике. Његови принципи, основни појмови и чак најосновније теорије постојале би и биле би оправдане само у мери у којој судељују у овом циљу. Зато је потребно да друштво, ради ефикасне борбе са криминалитетом, утиче на поправку својих чланова и да у овој борби прибегне свим подесним средствима замењујући стару и стерилну казну-одмазду системом превентивних, васпитних и поправних мера, како су то оснивачи друштвене одбране предлагали. У овоме лежи смисао оне али тако рђаво схваћене, на изглед револуционарне формуле, која гласи: не више једна казна за сваког кривца, већ једна мера за сваку особу.

На крају, према наведеним присталицама друштвене одбране, кривично право и друштвена одбрана нису у међусобној противречности, како то критичари друштвене одбране износе, већ се они не-

миновно допуњују и треба да слажу узајамно. Зато, на постављено питање: „Треба ли изабрати кривично право или друштвену одбрану“?, они одговарају да је потребно да се кривично право и друштвена одбрана споје у новој перспективи. Поткресујући старо стабло кривичног права предлагањем нових метода, друштвена одбрана не иде за тим да га потпуно уништи и из корена ишчупа, већ да га подмлади да би оно озеленило и да би му избиле плодне гранчице, како је то некад говорио Фери у уводу својих *Nouveaux horizons du droit pénal*. Резимирајући свој став они изјављују да желе да усаврше не само позитивно право већ човека и друштво у њиховој стварности. Услед тога они неће више „казнено право“ сведено на науку о казнама, као чисто осветољубиво и ретрибутивно право ограничено на каталог инкриминација и тарифу казни, већ хоће ново и живо, корективно, едукативно и социјално кривично право које је створено за човека а не за школу (33).

6. — Када се на основу данас постојећих и владајућих начела у кривичном праву размотре и оцене изнети приговори против учења друштвене одбране и одговор на ове од стране присталица исте, може се закључити да су поменути приговори у свему основани и правилни. Одговор присталица друштвене одбране осим празног уверавања да су све примедбе неосноване и осим често понављаних контрадикторних и сликовитих описа идеја новог покрета, није могао ничим да побије наведене аргументе критичара друштвене одбране. Штавише, из одговора се могло да уочи како уствари не постоји нека велика разлика између екстремног и умереног схватања друштвене одбране, већ се иста састоји више у самом начину израза и такту излагања нове доктрине.

Поред већ изнетих замерки, против учења друштвене одбране на овом месту могле би да се наведу и неке друге примедбе. Тако, негирањем урачунљивости и виности и постојећих схватања о кривичној одговорности може да се дође до тзв. објективне одговорности, до одговорности за само проузроковање. Сем тога, завођење мера *ante delictum* довело би несумњиво до повреда слободе и права грађана без обзира на строга ограничења и услове који се за примену ових мера постављају од појединих аутора (34), јер против могућих злоупотреба у систему друштвене одбране нема и не може бити никаквих гаранција (35). Искуство које је човечанство у овоме смислу добило из своје недавне прошлости више је него поучно.

Основни приговор који треба да се стави друштвеној одбрани јесте тај да се помоћу њеног учења не може успешно остварити борба против криминалитета. Јер, криминалитет је био — социјална појава која настаје услед међусобног и узајамног дејства индивидуалних и друштвених узрока, од којих примарна важност припада

(33) J. Graven: *op. cit.*, pp. 23, 26, 29, 35, 43, 45, 48, 50—52; M. Ancel: *op. cit.*, pp. 113—115, 124, 128—129, 165—178.

(34) О условима за примену мера *ante delictum*, в. М. Ancel: *op. cit.*, pp. 151—154.

(35) Фери је сам у своје време напоменуо био да се одбрана друштва може лако да изроди у одбрану класе која је на власти, в. Е. Ferri: *Sociologie criminelle*, p. 372.

друштвеним факторима, који у крајњој линији делују на настанак, развој и промену самих индивидуалних односно биолошких чинилаца криминалитета (36). Према томе, правилна и успешна борба против криминалитета је могућа једино деловањем на његове узроке, што значи на његове биолошке и у првом реду на социјалне факторе (37). Тачно је то да се поступањем према деликвенту и његовим преваспитањем, што се поставља као основни задатак од стране друштвене одбране у борби против криминалитета, може у знатној мери да утиче на будуће понашање учиниоца и на чиниоце који су деловали на њега при ранијем вршењу кривичног дела. Али ово се више односи на индивидуалне (биопсихичке), а мање на социјалне услове криминалитета, пошто се деловањем на личност кривца не могу умногоме изменити услови друштвеног живота који доводе до криминалитета. Зато се криминалитет не може сузбити само поступањем према деликвенту, његовим лечењем и поправљањем, већ уједно и углавном деловањем на социјалне околности које доводе до истог.

Ово је познато и присталицама друштвене одбране, па се зато они залажу да се учинилац кривичног дела приликом извршења наложених му мера, социјално реадаптира корисним и одговарајућим радом, да би убудуће могао да живи од свога рада као добар члан друштва. Правилност овога не може ничим да се оспори и то је несумњиво једна од позитивних страна друштвене одбране.

Међутим, основни проблем у борби против криминалитета се не састоји само у поправљању учиниоца кривичног дела, у индивидуалној превенцији дакле, већ уједно и у сузбијању, гушењу, нестајању и одумирању криминалитета као масовне појаве. Једном речи, поставља се питање како и на који начин сузбити вршење нових кривичних дела, која настају сваког дана и у којима учествује све већи број нових учинилаца. Ово је без сумње најважнији проблем у борби са криминалитетом и за његово решење је неопходно потребно да се утиче на социјалне услове који доводе до криминалитета, пошто је исти као масовна и друштвена појава условљен у основи друштвеним факторима. То је такође познато присталицама друштвене одбране, па се они зато ради сузбијања криминалитета и залажу за увођење заштитних мера против извесних пределиктних стања из којих се рађа криминалитет, као што су, на пример, скитничење, беспосличење, алкохолизам, проституција и слично. Сем тога, поједини од њих као Ф. Граматика, Де Винчентиис и др., сматрају да треба деловати и на услове живота, па се залажу за „побољшање квалитета људи“ од стране државе или за уређивање односа између појединца и друштва у којима би нестао повод за репресију. Иако

(36) То је под извесним ограничењем признато чак и од самих присталица биолошког правца у криминологији, в. В. Di Tullio: *Bio-criminogenèse* pp. 61—72, „Actes du IIe Congrès international de Criminologie“, Paris, 1955, t. VI.

(37) Још Фр. Ф. Лист је указивао да се борба против криминалитета не треба да води у првом реду преко казне, која утиче само на индивидуална својства, већ деловањем на друштвене односе, на социјално-политичком терену, наводећи да је социјална политика најбоља и најделотворнија криминална политика, в. Fr. V. Liszt: *Ueber den Einfluss der sociologischen und anthropologischen Forschungen auf die Grundbegriffe des Strafrechts*, S. 3, и *Das Verbrechen als sozialpathologische Erscheinung*, S. 246; „Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge“, Berlin, 1905, B. II.

оваква и слична схватања поједине присталице друштвене одбране сматрају као екстремна и чак револуционарна, она су у својој основи идеалистичка. Уосталом из изложеног учења друштвене одбране се могло да види да се и оно само оснива на идеалистичком схватању друштва и државе.

Кад тако стоји ствар, онда се на основу оваквог схватања не може сузбити криминалитет, нити друштво ефикасно заштитити од истог, јер се криминалитет као класна појава може да уништи једино коренимом изменом основа класног друштва, а не реформама у томе друштву или у његовом кривичном праву. Пошто се друштвена одбрана не залаже за радикалну измену основа постојећег друштва и његових односа из којих се рађа криминалитет, онда је логично да она не може да реши основни проблем криминалитета, нити да оствари ефикасну борбу против истог. Уместо овога друштвена одбрана поставља своје учење о одбрани друштва од криминалитета на сасвим другој основи која се, као и сам покрет, заснива на класном схватању државе и права.

Да би се открила права суштина учења друштвене одбране и увидело чиме оно у ствари хоће да заштити друштво од вршења кривичних дела, треба имати у виду да је покрет друштвене одбране настао у земљама капиталистичким и у времену после другог светског рата, у којима је и када је настало повећано вршење криминалитета (38). Пораст криминалитета је и овога пута утицао на појаву новог покрета у кривичном праву, као што је то било и раније у погледу Ломброзове (антрополошке) и Феријеве (позитивне) школе. Али сличност између друштвене одбране, антрополошке и позитивне школе лежи још у томе што се они залажу за укидање казне и њеном заменом мерама безбедности, као ефикаснијом санкцијом за заштиту друштва и државе од криминалитета који је у порасту. Према томе, пооштравање репресије лежи у основи ових покрета и зато није случајно на Првом конгресу друштвене одбране у Сан Рему 1947 било изнето да се тражи „што је могуће ефикасније оружје за борбу против растућег криминалитета“, како би се осигурала „акција најрационалније криминалне политике, најбоље подешене за овај циљ“ (39).

Може се скоро са сигурношћу тврдити да би завођење мера друштвене одбране, а нарочито мера *ante delictum* имало да служи уствари и једино ради пооштрења саме репресије против све већег и незадрживог пораста криминалитета у класном друштву. Пооштравање санкција у овоме друштву појављује се и данас, као и раније, као законита појава у условима заоштравања класне борбе. Ломброзо и његови следбеници нису без разлога предлагали укидање казне и замену ове мерама безбедности, као што то данас чине присталице друштвене одбране. Они су потпуно у праву када тврде да се беспосличари, крадљивци, рецидивисти и други злочинци далеко

(38) О „алармантном“ увећавању тешких злочина у Енглеској после Другог светског рата, в. Lionel Fox: *Le système pénitentiaire de la Grande-Bretagne d'après le Criminal Justice Act de 1948*, p. 307, „Les grands systèmes pénitentiaires actuels“, Paris, 1955, X.

(39) J. Graven: *op. cit.*, p. 8.

више плаше „мера“ интернирања, одвајања, поправљања и васпитања за једно релативно неодређено време, него класичне казне за твора. Међутим, они се варају ако мисле да се овим мерама и предложеним реформама у кривичном праву и процедури може сузбити криминалитет, јер је у сложеним друштвеним односима који постоје у класноме друштву, а нарочито данашњем, „сваки човјек потенцијални криминалац, ако не од данас, а оно од сутра“ (С. Франк, ранији цитат). Зато се за друштвену одбрану, као и за Ломброзово учење, може рећи да она, свесно или несвесно, скреће борбу против криминалитета са правог пута, као да тиме хоће да скине одговорност друштва свог времена за огроман пораст криминалитета (40).

Па ипак, и поред свих замерки које се чине покрету друштвене одбране, овоме треба признати извесне позитивне стране и знатан удео који ће одиграти у даљем развоју кривичног права. Његове идеје о поступању са деликвентима, о изучавању личности кривца и одређивању околности које су га навеле на вршење кривичног дела, затим идеје о поправљању и поновном враћању учиниоца кривичног дела у друштво, о активної помоћи друштва овоме и сл., иако нису нове у кривичном праву, већ су настале као резултат његовог развоја и као такве усвојене у модерним правима, као и у нашем, претстављаће несумњиво користан допринос уколико добију даљу и дубљу обраду. Исто тако завођење одговарајућих мера према одређеним категоријама учинилаца кривичних дела, као на пример, према малолетницима, рецидивистима, мултирецидивистима и др., може под одређеним условима бити не само корисно већ и нужно.

На крају, истина је да се на старом стаблу кривичног права може још много шта кресати да би му избиле плодне гранчице, како су то раније лепо говорили Фери и данас присталице друштвене одбране. Само притом не треба заборавити да ове гранчице неће донети плод ако не постоје потребни услови, пошто се криминалитет не може уништити без корените измене основа самога друштва које доводи до њега. Парафразирајући оцену руског филозофа Владимира Соловјева о Ломброзовом учењу (41), за нову друштвену одбрану се исто тако може рећи да она претставља онај погрешни пут у Индију који ипак може да доведе до открића новог света.

Др. Милош Радовановић

ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ НЕНАДЛЕЖНОСТИ ПО ЗАКОНУ О ОПШТЕМ УПРАВНОМ ПОСТУПКУ

Прво питање које је један орган дужан да расправи пре него што покрене поступак за доношење решења у некој појединачној управној ствари јесте питање његове надлежности за решавање.

(40) О таквој оцени Ломброзовог учења в. Др. Јанко Таховић: Криминологија, Београд, 1946, с. 112.

(41) Поменуту оцену Ломброзовог учења види код А. Маклецова: Биолошки правац у модерној криминологији, Београд, 1934, с. 5.